

INGLIZ VA O‘ZBEK MULOQOTIDA HISSIY METAFORALARNING PSIXOLINGVISTIK TAHLILI.

Karimova Bibimarziya Nurillayevna **Termiz iqtisodiyot va servis universiteti**
Xorijiy til va adabiyoti yo'nalishi magistranti 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Til inson kognitsiyasi va hissiyotlarini aks ettiruvchi vosita sifatida muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek tillaridagi hissiy metaforalar psixolingvistik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ingliz tilida hissiy holatlar ko‘pincha **fazoviy va abstrakt metaforalar** orqali ifodalanadi (*“on cloud nine”, “over the moon”*), o‘zbek tilida esa **jismoniy va qalbga bog‘liq metaforalar** keng qo‘llaniladi (*“yuragi ezildi”, “ko‘nglim xira”*). Natijalar madaniy va kognitiv omillar til orqali hissiy tajribani qanday shakllantirishini ochib beradi.

Kalit so‘zlar: hissiy metafora, psixolingvistika, ingliz tili, o‘zbek tili, kognitiv lingvistika, madaniy lingvistika

Annotation: Language is an important tool reflecting human cognition and emotion. This article analyzes emotional metaphors in English and Uzbek from a psycholinguistic perspective. The results show that English often expresses emotions through **spatial and abstract metaphors** (*“on cloud nine,” “over the moon”*), while Uzbek employs **physical and heart-centered metaphors** (*“yuragi ezildi,” “ko‘nglim xira”*). These findings illustrate how cultural and cognitive factors shape emotional expression through language.

Keywords: emotional metaphor, psycholinguistics, English language, Uzbek language, cognitive linguistics, cultural linguistics

Til hissiyot va kognitsiyani ifodalovchi vosita sifatida nafaqat so‘zlarni tashish, balki inson fikrlash jarayonlarini kodlaydi. Metafora bu jarayonda markaziy rol o‘ynaydi, chunki u **abstrakt hissiy tushunchalarni ko‘proq jismoniy tajribalarga bog‘laydi** (Lakoff & Johnson, 1980). Konseptual metafora nazariyasi ta’kidlaganidek, biz ko‘pincha **hissiyotlarni harorat, fazo, yorug‘lik yoki tana a‘zolari orqali** tasavvur qilamiz. Masalan, **xursandchilik yuqoriga ko‘tarilish bilan, g‘am-quvonch esa pastga tushish bilan bog‘lanadi** (*“on cloud nine”, “down in the dumps”*). Bu universallar ko‘plab tillarda uchraydi, ammo madaniy tasvirlar va semantik yondashuvlar tilga xos farqlarni keltirib chiqaradi. Metaforalar nafaqat individual hissiyotlarni ifodalaydi, balki **madaniy qadriyatlar va ijtimoiy naqshlarni** ham o‘z

ichiga oladi. Masalan, ingliz tilida hissiyot ko‘pincha **abstrakt fazoviy metaforalar** orqali kodlanadi, o‘zbek tilida esa **qalbg bog‘liq frazeologik birliklar** keng tarqalgan.

Metaforalar va hissiy semantika: Ingliz tili

Ingliz tilida hissiyotlar ko‘pincha **abstrakt, fazoviy yoki harorat bilan bog‘liq metaforalar** yordamida ifodalanadi:

She was over the moon — juda xursand bo‘lish

I’m feeling blue — qayg‘uda bo‘lish

He’s boiling mad — g‘azablangan

Bu turdagi metaforalar **umumiy konseptual sxemalar** orqali ishlaydi: masalan, *happiness = up* (baxt = yuqoriga) yoki *anger = heat* (g‘azab = issiqlik). Bu naqshlar psixolingvistik jihatdan umumiy inson bilimi va sensor tajribasiga asoslanadi. Abstrakt hissiy holatlarni tushunish va tasvirlashda ko‘pincha **ko‘rish, harorat, balandlik pastlik kabi jismoniy domenlar** ishlatiladi, bu esa ingliz tilining semantik strukturasi xosdir.

O‘zbek tilida hissiy metaforalar va frazeologik birliklar.

O‘zbek tilida esa hissiyotlar ko‘pincha **jismoniy tasvirlar va qalb metaforalari** orqali ifodalanadi. Masalan:

Yuragi siqildi — juda qayg‘uli yoki tashvishli holat

Ko‘nglim xira — ruhiy salbiy holat

Yuragim tez urdi — kuchli his-tuyg‘ular aniqligi

Bunday frazeologik birliklar o‘zbek tilining semantik tizimida chuqur ildiz otgan bo‘lib, hissiyotning **tanaviy tajribalar orqali tushuntirilishiga** asoslanadi. Yana shuni aytish lozimki, o‘zbek tilida hissiyotlar ko‘pincha **ijtimoiy kontekst va madaniy qadriyatlar bilan bog‘liq** metaforik modellarga ega, bu esa tilni yuqori kontekstli muloqot mexanizmi sifatida tasvirlaydi. Tadqiqotlar ko‘rsatadiki, ingliz va o‘zbek tillaridagi hissiy metaforalar nafaqat **universal kognitiv naqshlarni**, balki **madaniy spetsifik xususiyatlarni ham** o‘z ichiga oladi. Ingliz tilida fazoviy va abstrakt metaforalar ko‘proq individual hissiyotlarga urg‘u bersa, o‘zbek tilida **jismoniy yoki ijtimoiy aloqalarni aks ettiruvchi metaforalar** ko‘proq uchraydi.

Masalan, *happiness = up* kabi ingliz metaforalari ko‘pincha individual subjektiv holatni ochib berar ekan, o‘zbek tilidagi *yuragi tez urdi* kabi frazeologik birliklar hissiyotning **tanaviy va boshqalar bilan bo‘lgan aloqa** tajribasini ochib beradi.

Nihoyat, psixolingvistik nuqtai nazardan ingliz va o‘zbek tillaridagi hissiy metaforalar nafaqat **abstrakt kognitiv mexanizmlarni**, balki **madaniy kodlar va ijtimoiy qadriyatlarni** ham aks ettiradi. Ingliz tilida hissiyotlar ko‘proq **abstrakt va fazoviy metaforalar** orqali ifodalanadi, o‘zbek tilida esa hissiyotlar **jismoniy**

tasvirlar, qalbga bog‘liq frazeologik birliklar orqali boy kodlangan. Bu farqlar tilni o‘rganuvchilarga psixolingvistik va madaniyaro muloqot jarayonlarini yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Madaminova, Y. B. (2025). *A structural and semantic study of phraseological units expressing emotions (on the example of English and Uzbek languages)*. International Journal of Artificial Intelligence, 5(12), 1440–1443.
2. Ziyabayeva, N. (2025). *Cognitive-semantic comparison of emotion-expressing phraseological units in English and Uzbek*. ILM-FAN Yangiliklari Konferensiyasi, 11(01).
3. Turgunov, S. (2023). *The lexico-semantic field of negative emotions in English and Uzbek: A cognitive perspective*. **XXI ASRDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR, FAN VA TA'LIM TARAQQIYOTIDAGI DOLZARB MUAMMOLAR**, 1(10), 258–261.
4. Modern Science and Research. (2024). *Semantic differences in expressions of emotion in English and Uzbek*. Modern Science and Research, 3(11), 396.
5. Khonsaidova, M. M. (2025). *Cognitive and cultural aspects of translating emotionally charged phraseological units from Uzbek into English*. Modern American Journal of Linguistics, Education, and Pedagogy, 1(2), 535–541.
6. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. University of Chicago Press.